

Проблеми мотивації до навчання студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери

Цибулько В.О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Останнім часом спостерігаються негативні тенденції в сфері освіти, у тому числі й вузівської, пов'язані як зі зниженням широкої соціальної мотивації навчання, соціальної цінності освіти, так і з феноменом девальвації дорослості, що відображає втрату цінності дорослості, а отже, відповідальності, зрілості, селфменеджменту й самоорганізації. Така зміна культурного фону істотно модифікує регулятивну роль тих соціально-психологічних чинників навчання, що розглядаються як значущі у забезпеченні навчальної успішності. Регуляція ефективності навчання забезпечується як «жорсткими» регуляторними ланками, що мають слабку пластичність (такі, як інтелект, психофізіологічні властивості індивіда), так і «гнучкими» ланками – когнітивними стилями, мотивацією, які мають високу варіативність і є сенситивними до конкретних культурно - історичних умов проходження навчальної діяльності. Саме «гнучкі» чинники навчальної успішності можуть стати мішенями розвивального психолого-педагогічного впливу, що зумовлює необхідність їхнього моніторингу й уточнення внеску в регуляцію навчальної активності.

На сьогоденному етапі трансформації суспільства істотно змінюються зовнішні (соціальні) мотиви навчання, соціальна престижність вищої освіти, значущість професії, потреби суспільства у фахівцях соціальної сфери, уявлення студента про власну реалізацію, що суттєво модифікує внутрішні регуляторні ресурси особистості. Регуляторним компонентом навчальної діяльності виступає мотивація навчання, яка не тільки забезпечує високу результативність навчання при безпосередньому педагогічному впливі, але й пролонгує пізнавальну активність студентів і перетворює зовнішню регуляцію в саморегуляцію.

Вітчизняні психологи дотримуються думки, згідно з якою формування мотивів людини пов'язано з її соціальною суттю, ідеалами, переконаннями, звичками, відчуттями і характером. На основі цих теоретичних положень Н. О. Клименко слушно відзначає, що мотив – це інтегральний спосіб організації активності людини, будь-яка її спонука, детермінантами якої є як внутрішні, так і зовнішні причини. Він виконує селективну, когнітивну, потребу, спонукальну і змістовно-регуляційно-виконавчу формувальну функції. Тому формування навчально-пізнавальних мотивів є однією з головних умов підготовки успішних фахівців [1].

Проблема мотивації навчання є однією з центральних у педагогіці, оскільки і результат, і процес засвоєння знань значною мірою залежать від залученості до навчального процесу, зацікавленості особистості тих, хто навчається [2, 3]. Експериментально було доведено [4], що позитивна професійна мотивація може виступати чинником компенсації недостатності спеціальних здібностей, а негативна мотивація не заповнюється навіть високим рівнем їхнього розвитку.

І. О. Зимня [5] визначає навчальну мотивацію як окремий вид мотивації, що включено в діяльність навчання або навчальну діяльність. Як і для будь-якого іншого виду діяльності, навчальна мотивація визначається низкою специфічних для цієї діяльності чинників:

- освітньою системою, закладом освіти, де відбувається навчальна діяльність;
- особливостями організації освітнього процесу;
- особливостями суб'єктів навчальної діяльності (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія із соціальним оточенням);
- суб'єктними особливостями педагога і, передусім, системою його відношень до учня (студента);
- специфікою навчальної дисципліни.

Навчальна діяльність є полімотивованою [6]. Прийнято виділяти три види джерел активності: внутрішні, зовнішні й особистісні. До внутрішніх джерел навчальної мотивації відносять пізнавальні та соціальні потреби (прагнення до соціально схвалюваних дій і досягнень). Зовнішні джерела навчальної мотивації визначаються умовами життєдіяльності учня, до яких відносяться вимоги, очікування та можливості. Вимоги пов'язані з необхідністю дотримання соціальних норм поведінки, спілкування та діяльності. Очікування характеризують відношення суспільства до учіння як норми поведінки, що приймаються людиною і дозволяють переборювати труднощі, пов'язані зі здійсненням навчальної діяльності. Можливості – це об'єктивні умови, які необхідні для розгортання навчальної діяльності. До числа особистісних джерел належать інтереси, потреби, установки, ідеали, стереотипи, які обумовлюють прагнення самовдосконалення, самоствердження і самореалізації у навчальній та інших видах діяльності.

На основі зазначених вище джерел активності виділяють [6] такі групи мотивів:

- соціальні (усвідомлення соціального значення учіння, розуміння особистісно-розвивального значення учіння, потреба в розвитку світогляду і розуміння навколишнього світу, тощо);
- пізнавальні (інтерес до отримання знань, допитливість, прагнення до розвитку пізнавальних здібностей, отримання задоволення від інтелектуальної діяльності, тощо);
- особистісні (почуття власної гідності і честолюбство, прагнення користуватись авторитетом серед однолітків, наслідування референтних однокласників та одногрупників).

Щодо ефективності навчальної діяльності студентів, яку регулюють пізнавальні й професійні мотиви, існує три точки зору:

1. Домінування професійних мотивів, які є зовнішніми відносно навчального процесу, призводить до зниження результатів у пізнанні;

2. Професійні мотиви порівняно з пізнавальними інтенсивніше впливають на ефективність навчальної діяльності студентів, тому бажано, щоб професійні мотиви були провідними в ієрархії мотивів студентів;
3. Пізнавальні й професійні мотиви в навчальній діяльності студентів тісно пов'язані один з одним і підвищують її продуктивність [7].

Досить велику кількість класифікацій навчальних мотивів побудовано за принципом їхнього розділення на внутрішні й зовнішні мотиви. А. Г. Бугрименко [8] було виявлено зв'язок внутрішньої навчальної мотивації з когнітивною складовою образу «Я». Даний зв'язок виявляється в тому, що студенти з більш складним, «тонким» образом «Я», які усвідомлюють у деталях свої відмінності від значущих інших, характеризуються більш високим рівнем внутрішньої навчальної мотивації.

У ході наукових досліджень студенти визначали найбільш значущими мотивами навчання у вузі можливість майбутнього працевлаштування, забезпечення майбутньої професійної діяльності, досягнення матеріального благополуччя.

Аналіз визначених особливостей структури й функціонування навчальної мотивації студентів дозволив сформулювати такі рекомендації щодо організації навчальної, наукової та виховної роботи зі студентами:

1. Побудова процесу навчання на принципах суперництва, реалізації праці, близькості до «життя». Це дозволить сформувати широкую соціальну мотивацію, яка здатна замінити вузьку сімейну мотивацію, що втрачає свою значущість на випускних курсах.
2. Організація індивідуальних форм спілкування у навчальному процесі між викладачем і студентом. Важливість аудиторних форм роботи й індивідуальних зустрічей не узгоджується із концепцією Болонського процесу, коли основне навантаження припадає на самостійну роботу, і викладач фактично перестає бути таким і перетворюється на інформатора, що знаходить відображення у новому терміні «т'ютор».

3. Залучення до викладацької діяльності на випускних курсах фахівців, які мають практичний досвід у галузі навчальної дисципліни, що викладається.
4. Принцип вибірності у процесі розподілу студентів під час написання курсових і дипломних робіт. Реалізація зазначеного принципу полягає у можливості студента самостійно вибирати керівника курсової або дипломної роботи за умови погодження із викладачем. Таким чином, студент будує свій вибір на основі наукового / науково-технічного напряму, який розробляє той чи інший викладач, або на основі особистісної позиції певного викладача. Зрозумілим є те, що найчастіше ці чинники діють сумісно.

Література:

1. Клименко Н.О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Н.О. Клименко. – Луганськ, 2005. – 20 с.
2. Эффективность учебной деятельности студентов: проблема выбора факторов успешности и мишенной педагогического воздействия [Текст] / А. С. Кочарян, Е. В. Фролова, В. Н. Павленко, Н. А. Чичихина // Проблемы емпіричних досліджень у психології. – 2009. – Вип. 2. – С. 379-387.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
4. Реан А. А. Психология и педагогика [Текст] / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология [Текст] / И. А. Зимняя. – М.: Логос, 2004. – 384 с.
5. Айсмонтас Б. Б. Педагогическая психология [Текст] / Б. Б. Айсмонтас. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 208 с.
6. Кусакина С. Н. Мотивация поступления в вуз у старшеклассников и студентов [Текст] / С. Н. Кусакина // Психологическая наука и образование. – 2008. – №1. – С. 58-67.
7. Бугрименко А. Г. Соотношение образа «Я» и внутренней учебной мотивации студентов: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Бугрименко Анна Георгиевна; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2007. – 24 с.